

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

La Revolució Industrial del segle XIX suposà per a Catalunya l'aparició de grans empreses dedicades principalment al sector del tèxtil. Aquestes empreses, pel tipus de manufactura que realitzaven, necessitaven destinar molt d'espai per dur a terme la producció, fet que donà pas a la construcció de grans fàbriques.

Avui dia, gran part de les fàbriques que es van construir al segle XIX es troben enclavades en el centre de les

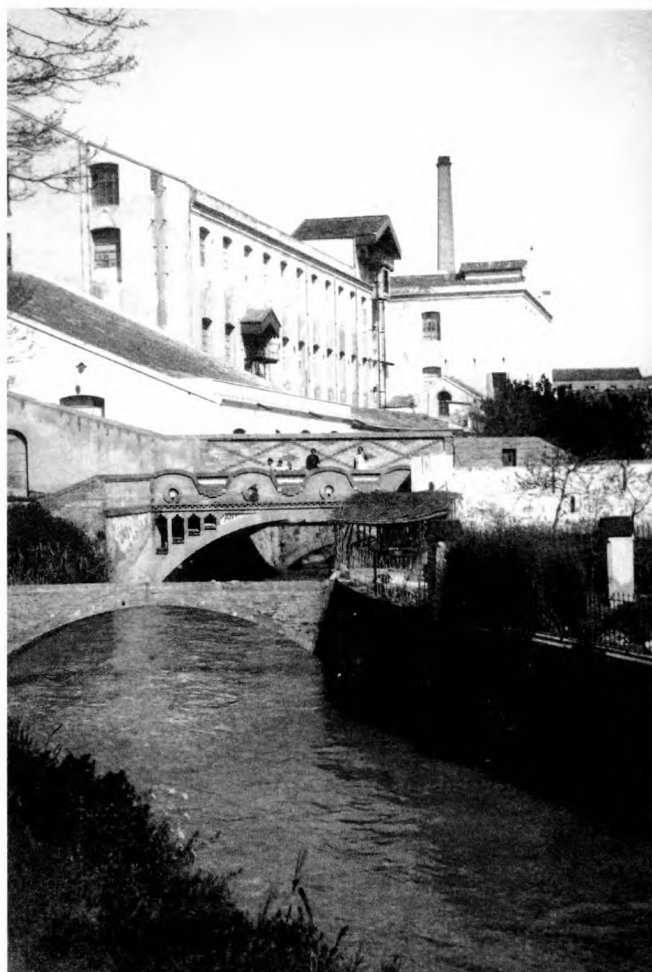
Al voltant de l'edifici principal s'anaren ubicant una sèrie d'edificis auxiliars que amb els anys anirien proporcionant diferents serveis a la nau principal.

nostres ciutats, ja que l'elevat creixement urbanístic d'aquestes les ha acabat absorbint. Aquest fet ha generat que molts municipis catalans comptin encara avui amb instal·lacions fabrils en el seu centre urbà i això ha provocat l'atenció dels equips de govern i dels promotors urbanístics, ja que enderrocar-les i reconvertir-les suposaria un elevat ingrés econòmic per a les arques municipals i alhora proporcionaria una gran superfície urbanitzable en el centre urbà a disposició del mercat immobiliari.

Aquest és el cas, per exemple, del municipi de Molins de Rei, que encara avui té la sort de comptar amb una gran instal·lació fabril situada en el nucli del centre urbà. Parlem de la fàbrica Ferrer i Mora, que començà la seva activitat l'any 1858, les instal·lacions de la qual havien arribat a com-

ptar amb 5.000 m² i de les quals avui només resten en peu la nau central i alguns edificis contigus. Si no hagués estat per la mobilització d'alguns col·lectius ciutadans fa quatre anys, hauria estat enderrocada, però gràcies a la pressió social s'optà per la via de la rehabilitació.

Tot i haver estat una de les empreses més importants de Molins de Rei, els estudis que se li han dedicat són molt escassos i se centren en els primers anys de l'activitat industrial (Carbonell Porro, 1991; Calvo, 1995). El propòsit d'aquesta nota serà donar a conèixer l'evolució industrial i social de l'empresa de Ferrer i Mora en el període 1858-1962. L'empresa de Ferrer i Mora inicià el seu procés productiu l'any 1858. Els terrenys escollits per a la instal·lació de l'empresa es trobaven situats a la perifèria de la vila en una zona deshabitada: en el carrer de Baix núm.

Les inundacions de 1962, a causa de la proximitat de rec, nefastes per l'empresa.

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

5 (avui, carrer Rafael Casanova). L'espai escollit disposava d'un canal paral·lel al riu Llobregat, el rec Vell, antigament utilitzat pels molins fariners, als quals proporcionava l'aigua necessària per al funcionament de la maquinària.

En un primer moment, l'empresa disposà d'un edifici central rectangular de tres pisos i unes golfes, en el qual s'instal·là gran part de la maquinària. L'estructura interior estava formada per columnes de ferro colat encarregades de sustentar l'embigat de fusta de melis. Al vol-

L'empresa de Ferrer i Mora suposava, per a una població encara inclosa dins el rol d'una societat agrària, un gran aparador a través del qual poder millorar les seves condicions de vida.

tant de l'edifici principal s'anaren ubicant una sèrie d'edificis auxiliars que amb els anys anirien proporcionant diferents serveis a la nau principal (fusteria, saló social...), juntament amb un petit molí fariner que només funcionava quan hi havia excedent d'aigua. Els diferents edificis auxiliars, juntament amb la nau central, proporcionaven a l'empresa una superfície útil d'aproximadament

700 m² per destinar al procés productiu. Si alhora tenim en compte la superfície destinada als cultius, aquesta podia arribar a representar aproximadament 5.000 m².

Els terrenys escollits per a la instal·lació de l'edifici fabril no estaven urbanitzats a causa de la seva proximitat al riu Llobregat, ja que eren fàcilment inundables en cas de crescuda del riu. La ubicació de la fàbrica en el carrer de Baix féu que es dugués a terme un canvi urbanístic i paisatgístic progressiu de la zona a causa de la construcció de les grans xemeneies de l'empresa i a les diferents naus on es devia dur a terme el procés productiu. A la zona s'hi començaren a construir els edificis d'habitatges que haurien de donar cabuda a la creixent població del municipi, arribada per garantir la mà d'obra de les diferents empreses tèxtils sorgides, cosa que afavoria una vida social més intensa al poble. (Carbonell Porro, J.A., 1991)

Aquest creixement urbanístic del municipi només podria anar associat alhora a un augment de la població. L'empresa de Ferrer i Mora suposava, per a una població encara inclosa dins el rol d'una societat agrària, un gran aparador a través del qual poder millorar les seves

Treballadors de Ferrer i Mora durant la Guerra Civil al ser col·lectivitzada la fàbrica

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

condicions de vida amb els ingressos fixos proporcionats pel treball a l'empresa. La fàbrica de Ferrer i Mora no donà feina només a mà d'obra local, sinó que generà una progressiva immigració de població cap al municipi.

Abans d'entrar de ple en quin era el funcionament de l'empresa em vaig plantejar una qüestió important. Per què el propietari de l'empresa havia

L'any d'obertura, l'empresa comptà amb 163 treballadors, dada que ens mostra la importància adquirida des dels seus inicis.

escollit Molins de Rei i no un altre municipi per a la instal·lació de la seva fàbrica? Un dels aspectes que afavoriren aquesta decisió fou el desplaçament del centre impulsor de la industrialització des de Barcelona cap a les seves rodalies (el que avui anomenem àrea metropolitana de Barcelona), a la segona meitat del segle XIX. És a partir d'aquest moment descentralitzador que Molins de Rei comença a adquirir protagonisme en el terreny industrial gràcies a una sèrie d'avantatges sobre els altres municipis: la situació en el territori, la infraestructura viària (pont de Carles III, carretera Reial, ferrocarril) i la disponibilitat energètica per a noves fàbriques.

Aquests avantatges no serien decisius; encara hauríem de tenir en compte un aspecte determinant: el tipus de manufactura industrial a la qual es dedicà l'empresa, la filatura de cotó. La manipulació de les fibres de cotó s'ha de realitzar sota unes condicions climàtiques específiques i si aquestes no es compleixen, és impossible treballar-hi. La temperatura haurà d'estar compresa entre els 18°C i els 22°C, aspecte que es podrà controlar aplicant unes determinades tècniques constructives a l'edifici fabril, juntament amb l'aportació calorífica extra de la maquinària i el personal; però alhora, la humitat haurà d'estar compresa entre els 65% HR i el 85%HR per evitar que l'electricitat estàtica espatlli les fibres, aspecte que només podia solucionar-se si el grau d'humitat en l'ambient de la zona on es trobava la fàbrica era molt elevat. Aquestes condicions es complien en els terrenys de Molins de Rei escollits per l'empresa, gràcies a la proximitat del riu Llobregat i el rec Vell.

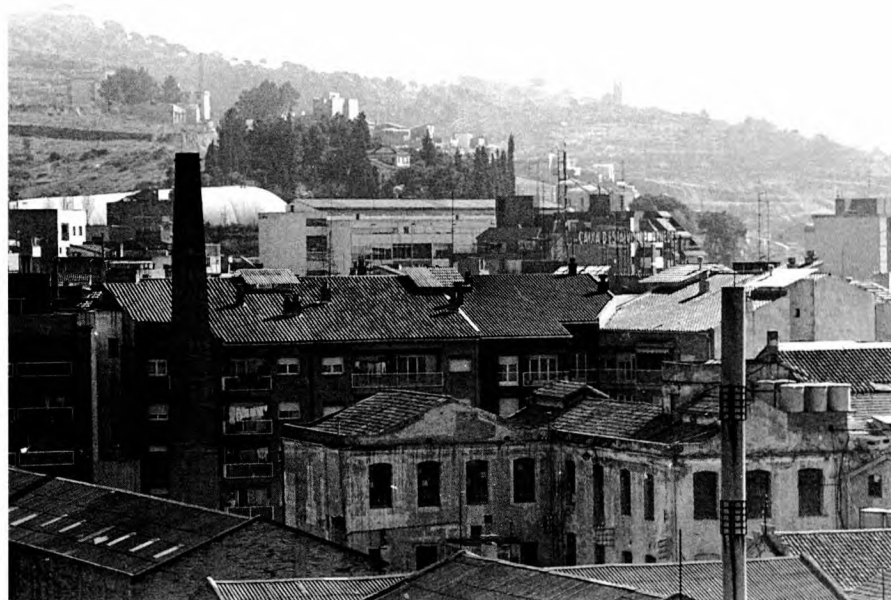
Un cop assegurada la viabilitat del treball amb fibres de cotó, s'inicià el procés d'instal·lació de la fàbrica. El nombre de treballadors i maquinària disponibles marcava el funcionament de l'empresa al llarg dels anys. A continuació podem observar una relació dels operaris i la maquinària emprada.

Quadre 1. Núm. de treballadors i maquinària empleada.

ANY	NÚM. OBRERS	MAQUINÀRIA		
		FUSOS	CARDES	TELERS
1858	163	3272	14	----
1862	109	3272	14	40
1873	----	9846	28	206
1880	----	9856	28	206
1890	----	7328	----	160
1900	----	8424	----	289
1910	----	8040	----	259
1920	263	7800	----	176
1923	273	9000	----	176
1926	207	7880	----	84
1932	220	8000	----	96
1936	190	----	----	----
1938	317	----	----	----
1945	183	----	----	----
1956	187	----	----	----

Elaboració pròpia a partir de Giménez Güited,1870; Carbonell Porro,1991; Contribució Industrial

DOSSIER

La modernització de l'empresa va comportar la construcció de nous edificis adherits a la nau central.

Les dades referents a la mà d'obra a la segona meitat del segle XIX són molt escasses: l'any d'obertura, l'empresa comptà amb 163 treballadors, dada que ens mostra la importància adquirida des dels seus inicis, ja que aquesta xifra suposava el 18% de la població de Molins de Rei. Quatre anys més tard, el nombre de treballadors descendí fins a 109, disminució associada al descens de població del municipi, però el nombre de treballadors de l'empresa sobre la població augmentà fins al 26%.

La mà d'obra contractada amb l'obertura de l'empresa seria l'encarregada del funcionament de tota la maquinària instal·lada a la fàbrica. Per poder obtenir dades fiables sobre el tipus de maquinària instal·lada a l'empresa, he hagut de recórrer a les dades conservades a la Contribució Industrial de Molins de Rei. Segons aquestes dades, a l'empresa de Ferrer i Mora podíem trobar tres tipus de maquinària: els fusos moguts per la força de l'aigua, els més utilitzats a l'empresa; les cardes i els telers mecànics. En el quadre 1 podem observar com la maquinària instal·lada a la fàbrica la segona meitat del segle XIX, va anar en augment des que va entrar en funcionament

fins a la dècada de 1890, quan descendí lleugerament. El nombre de fusos moguts per aigua van passar de les 3.272 unitats l'any 1858 a les 4.224 unitats que hi havia l'any 1900; el de cardes va passar de les 14 unitats que hi havia l'any 1858 a les 28 unitats de l'any 1880 (les quals des-

L'any 1956, la família Goig i la família Vinyes s'interessaren per les instal·lacions de l'empresa de Ferrer i Mora, ja que veieren en la compra d'aquestes una bona inversió.

aparegueren de la Contribució Industrial a partir de l'any 1882) i el de telers mecànics, que entraren en el procés productiu l'any 1859 i oscil·là entre les 100 unitats de 1859 i les 289 de l'any 1900.

Un fet associat al tipus de maquinària present a l'empresa és la relació observada entre el tipus de mà d'obra utilitzada i la maquinària. En el moment de l'obertura de l'empresa, tota la mà d'obra incorporada fou masculina, però gràcies a l'entrada en funcionament dels telers mecànics l'any 1859, la mà d'obra femenina pogué incorporar-se al procés productiu, i

DOSSIER

se li atorgà un paper molt important dins el funcionament de l'empresa gràcies als coneixement previs adquirits de les manufactures tradicionals.

Els primers anys de funcionament foren molt bons per a l'empresa, gràcies sobretot a dos factors tècnics: el pas de la força manual a la proporcionada pel vapor i, ja a principi del segle xx, la substitució d'aquest per l'electricitat. Però aquest dos fets no van impedir l'aparició de dos períodes de crisi dins l'empresa. El primer fou entre els anys 1876-78, durant els quals l'empresa es veié obligada a aturar fins a sis vegades la maquinària i la producció, fet que generà una progressiva reducció de la mà

d'obra i una creixent inseguretat laboral entre els treballadors. El segon fou entre els anys 1881-1882, quan l'empresa es veié obligada a suspendre el procés productiu i tancar la fàbrica fins a l'any 1883, en què tornà a posar en marxa la producció

Les noies que vivien a la residència podien arribar a treballar fins a 85 hores setmanals, a canvi d'un salari de 638 pessetes.

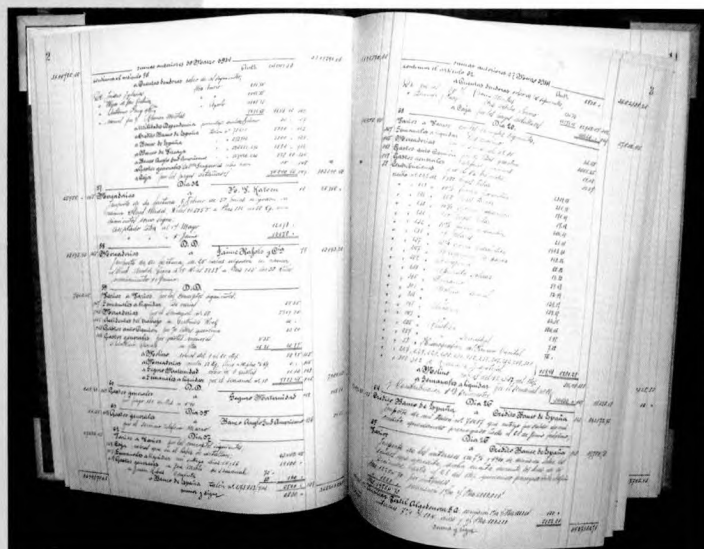
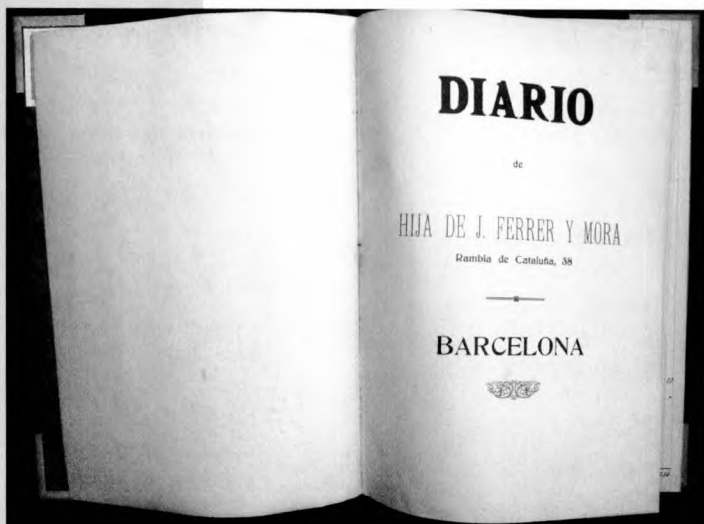
amb dificultats. Prou remarcable és que dels 1.500 operaris aturats que hi havia a Catalunya l'any 1887, 200 corresponien a la vila de Molins de Rei, xifra que suposava un 13% de la població del municipi. (Carbonell Porro, J.A., 1991)

Després de veure aquestes dades, prenem consciència que tot procés que implica un ràpid creixement dins una empresa comporta una sèrie de riscos que poden acabar abocant-la al tancament, tot i que aquest no va ser el cas de l'empresa de Ferrer i Mora, que va aconseguir superar els mals moments i recuperar l'activitat amb el canvi de segle.

Durant els primers anys del segle xx, l'empresa comença a recuperar part del terreny perdut durant les crisis que l'abocaren a un període de tancament, gràcies en part a una sèrie d'innovacions tecnològiques associades a la introducció de l'electricitat i del gas a les instal·lacions de l'empresa.

Tot i els grans avantatges aportats per aquestes innovacions, l'empresa no es va escapar de la crisi que abraçà tot el mercat tèxtil espanyol els primers anys del segle xx, causada per la pèrdua dels mercats colonials i l'augment dels costos de producció. El cicle expansiu associat a la Primera Guerra Mundial es veié de nou frenat per l'elevada inflació generada l'any 1918.

És a partir d'aquest moment quan

Diari de l'empresa de l'any 1934

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

les dades sobre el funcionament de l'empresa em són més desconegudes. Si exceptuem les dades disponibles sobre la mà d'obra de l'empresa, que va anar oscil·lant entre els 263 obrers empleats l'any 1920 i els 317 obrers amb els quals compta-

va l'any 1938, i les dades sobre la maquinària aportades per la Contribució Industrial fins a l'any 1935 (vegeu quadre 1), m'ha estat molt difícil trobar algun aspecte prou representatiu. A partir de les dades aportades pel nombre de treballadors i maquinària, només m'és possible intuir els successius períodes de crisis i bonança productiva d'acord amb l'augment i la disminució d'aquests elements. Tal com es podia preveure, els principals períodes de crisis coincideixen amb l'inici de la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial.

Aquests progressius períodes de crisis obligaren l'empresa a cedir part de les seves instal·lacions (la planta baixa de la nau principal) per a la instal·lació d'un laboratori farmacèutic. L'empresa anava cada vegada pitjor, fins que, finalment, l'any 1956 canvià la seva sort. L'any 1956, la família Goig i la família Vinyes s'interessaren per les instal·lacions de l'empresa de Ferrer i Mora, ja que veieren en la compra d'aquestes una bona inversió. Però no n'hi havia prou amb dur a terme un canvi de propietari; havia d'anar acompanyat d'un sòlid projecte de rehabilitació de totes les instal·lacions i una progressiva modernització de la maquinària.

El primer pas realitzat pels nous pro-

La primitiva nau de la fàbrica.

pietaris de l'empresa fou posar-se en contacte amb el Sr. Enric Martí, antic director de la fàbrica Can Batlló de Sants, al qual van oferir la direcció de l'empresa, càrrec que en un primer moment va rebutjar perquè no estava

L'any 1962 l'empresa es va veure greument afectada per les inundacions sofertes a tot el Vallès Occidental i Baix Llobregat.

convençut de la viabilitat de les millores que s'hi preveien incorporar. Aquest rebuig obligà els nous propietaris a encapçalar una ambiciós projecte de rehabilitació que duraria dos anys. L'any 1958, el Sr. Martí acceptà l'oferta i la producció de qualitat tornà a la fàbrica del "Molí". S'inicià un període de contractació de nova mà d'obra, ja que amb l'ampliació i millora de les instal·lacions i la maquinària, els operaris també havien d'augmentar. La contractació de la nova mà d'obra es veié dificultada pels sous més elevats oferts per les empreses de teixits del municipi enfront de les de filats. La solució la van trobar a les terres de Lleida, on a través d'algunes parròquies van captar treballadores que s'instal·larien en la nova residència de l'empresa per a dones. Amb l'arribada d'aquestes noies, el nombre de treballadors de l'empresa seria de 187.

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

Segons la informació oral proporcionada pel director de l'empresa, l'any 1956, les condicions laborals eren les següents: la jornada laboral era de 44 hores i mitja setmanals, amb un salari de 160 pessetes a la setmana. Però les treballadores realitzaven moltes hores extraordinàries. Les noies que vivien a la residència podien arribar a treballar fins a 85 hores setmanals, a canvi d'un salari de 638 pessetes. (Entrevista personal amb el Sr. Enric Martí, 31 de març de 2003)

La incorporació de nova mà d'obra va anar associada alhora a la renovació de les instal·lacions i la maquinària. Per tal de donar cabuda a la nova maquinària, s'hagueren de construir dos nous edificis en un lateral de la nau central (on avui és el carrer Molí), adequar els diferents pisos de l'edifici principal i rehabilitar el muntacàrregues exterior (vegeu figura 1).

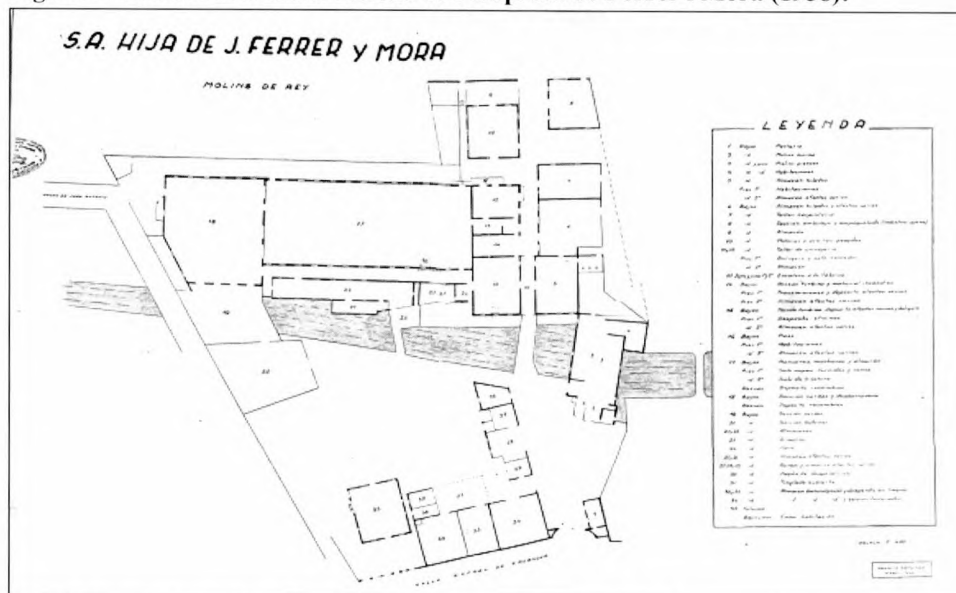
A partir de l'any 1958, s'inicià el procés de substitució de la maquinària existent, part de la qual datava del segle XIX, per la maquinària adquirida a la Metal·lúrgica Tèxtil de Manresa, basada en la tecnologia d'un procés en sèrie on el Tren d'Obrir

Tren de Batans. Juntament amb aquesta maquinària, haurem de remarcar dues incorporacions destacades a l'empresa: una màquina única en aquell any a Espanya, "l'Obridora Shirley", importada de la casa Tweedals & Smalley, anglesa; i una "màquina de mullar el fil", ideada i projectada sota la direcció del mecànic de l'empresa, el Sr. Josep Coll, qui, amb l'ajuda del Sr. Josep Gil, en dugué a terme el disseny i la construcció.

Els plans de l'empresa es veieren truncats molt aviat. L'any 1962 l'empresa es va veure greument afectada per les inundacions sofertes a tot el Vallès Occidental i Baix Llobregat, i de nou havia de paralitzar el procés productiu. Les grans esperances posades en l'empresa en el moment de la rehabilitació i renovació s'esvaïren la tarda del 25 de setembre de 1962. La ubicació de l'empresa en uns terrenys pròxims al riu Llobregat i el pas del rec Vell per l'interior de les seves instal·lacions feren que les dimensions del desastre fossin més grans.

Al municipi de Molins de Rei, aquell dia es recolliren a l'entorn de 90 mm de precipitació, però en alguns municipis de Vallès Occidental, aquesta

Figura 1. Plànol de les instal·lacions de l'empresa de Ferrer i Mora (1958):

Plànol cedit pel Sr. Enric Martí, director de l'empresa en el període 1958-1964.

DOSSIER

Testimonis de la història

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

arribà fins als 200 mm de precipitació, fet que afavorí l'augment del cabal de les rieres seques de la comarca i del riu Llobregat. Tot i el tancament de les comportes del rec Vell a l'alçada del Papiol, aquest es va taponar a l'alçada del pont que donava accés a la fàbrica. Els terrenys on es trobava situada l'empresa s'inundaren; la nova maquinària s'oxidà per l'acció de l'aigua i el fang; es perderen les bales de cotó emmagatzemades a la planta baixa; la turbina de l'empresa situada en el soterrani de la nau principal ja mai més tornà a funcionar i moltes de les treballadores quedaren atrapades bona part de la nit a les oficines de l'empresa.

Aquests foren alguns dels principals desperfectes ocorreguts en una tardanít desastrosa. Es va poder comprovar com l'aigua havia assolit una alçada d'uns 60 cm en les seccions de batans, cardes, metxeres i manuars, però també afectà els magatzems on es guardaven les bales de cotó, on quedaren uns 10 cm de fang acumulats. Però aquests desperfectes tenien solució, igual que la reparació dels motors de la maquinària; només la fallada en el funcionament de la turbina obligaria a electrificar totes les instal·lacions de l'empresa i a instal·lar dos motors dièsel, de la Maquinista Terrestre i Marítima de la Barceloneta, per tal de poder engegar de nou el procés productiu.

Per tal de dur a terme la reparació de la maquinària danyada, els propietaris de l'empresa reberen l'ajuda de sis treballadors procedents del grup d'empreses Organización Muñoz i, més concretament, de la fàbrica de filats del carrer Roger de Flor de Barcelona, que treballaren durant quatre setmanes a la fàbrica desinteressadament (tots els dissabtes i els diumenges al matí) gràcies a la seva relació amb el director de la fàbrica. Gràcies a aquesta ajuda extra i a l'esforç de tots els treballadors de l'empresa, al cap de dos mesos de les inundacions es pogué reiniciar el

treball a la fàbrica.

La producció continuà durant alguns anys, però les dades sobre els últims anys de funcionament de l'empresa són molt escasses, per no dir quasi bé inexistents. L'any concret de tancament de l'empresa és una incògnita. Molt possiblement es produí amb la crisi del sector tèxtil a principi dels setanta. Avui dia, les instal·lacions ocupades per l'empresa han estat parcel·lades i ocupades per petites empreses i tallers. Els edificis que encara es troben en peu es troben en un punt crític de degradació, pendents d'una futura rehabilitació, després d'haver estat a punt de desaparèixer sota les excavadores l'any 1999.

Bibliografia

Aportacions a la història de Molins de Rei, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Ajuntament de Molins de Rei, 1992.

ARMENGOL I SOLÉ, A.: *Molins de Rei. Notes històriques, documentació i bibliografia*, Molins de Rei, BCN, 1986.

CABANA I VANCELLS, F.: *Fàbriques i empresaris, els protagonistes de la Revolució Industrial a Catalunya 2, Cotoners*; Enciclopèdia Catalana, BCN, 1993.

CALVO, A.: *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat. Agricultura intensiva i industrialització*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.

CALVO, A.: *La industrialització al Baix Llobregat, dels inicis de la Guerra Civil*, Consell Comarcal del Baix Llobregat, Barcelona, 1997.

CAÑELLAS, C.; EJIDO, C.; PAGÉS, M.; SANTOLARIA, F.; TRIBÓ, G.: *Molins de Rei, paisatge urbà i memòria*, Ajuntament de Molins de Rei, Arxiu Municipal, 2000.

CARBONELL BASTÉ, S.: *Les fàbriques i els somnis: modernisme tèxtil a Catalunya*, Centre de Documentació i Museu Tèxtil, 2002.

CARBONELL PORRO, J.A.: *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

DOSSIER

UNA NOTA SOBRE L'EMPRESA DE FERRER I MORA (1858-1962)

Meritxell Puig Jodar

Coneguem la història de la vila, Arxiu Municipal de Molins de Rei, Molins de Rei, 1986.

L'espai, revista de recerca i divulgació (Núm. 2), Molins de Rei, abril de 1999.

GIMENEZ GUITED, F.: *Guia fabril e industrial de España*, Madrid, 1870.

MALUQUER DE MOTES I BERNET, J.: *Història econòmica de Catalunya s. XIX i XX*, ed. UOC, Proa, 1998.

Manual novísimo del subsidio industrial y de comercio por la redacción del consultor de los Ayuntamientos y los Juzgados municipales, Madrid, 1870.

NADAL, J.: *Història econòmica de Catalunya*, Enciclopèdia Catalana.

PI SAUMELL, J.: *Crónica de la villa de Molins de Rei*, Barcelona, vol. I, pàg.77, 1969.

Poblaciones de hecho de los municipios españoles según los censos oficiales de 1900 a 1981, INE, Madrid, 1987.

Revista tecnologico-industrial, Asociación de Ingenieros Industriales, Barcelona, 1887.

